

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย บทบาทหนุนเสริมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของคนผู้ไท อำเภอลำปาง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยและหนุนเสริมโครงการวิจัย ภายใต้การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นบนฐานวัฒนธรรมผู้ไท 2) เพื่อศึกษาแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นบนฐานวัฒนธรรมผู้ไทอันนำไปสู่การกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และ 3) เพื่อถอดบทเรียนองค์ความรู้การหนุนเสริมโครงการวิจัยภายใต้เศรษฐกิจท้องถิ่นบนฐานวัฒนธรรมผู้ไท เป็นงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (Community Based Research : CBR) โดยเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ใหม่ผ่านกระบวนการทำงานที่เรียนรู้เชิงปฏิบัติการ (Learning by doing) แบบมีส่วนร่วม โดยเน้นชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของปัญหาเป็นผู้ลงมือวิจัยด้วยตัวเอง และมีพี่เลี้ยงผู้ประสานงาน นักวิชาการเข้าร่วมทำงานในพื้นที่สร้างเครือข่ายการทำงานและสร้างกระบวนการเรียนรู้วางแผน วิเคราะห์ ทดลองปฏิบัติ สร้างทางเลือกนำไปแก้ปัญหาของชุมชน โดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ ถอดบทเรียน และการประชุมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักคือ นักวิจัยในโครงการชุดชาติพันธุ์ผู้ไท 3 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการการบริหารจัดการกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรบนฐานวัฒนธรรมผู้ไท กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่ฮักแพงแบ่งปัน อำเภอลำปาง จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) โครงการกระบวนการค้นหาคุณค่าของผ้าผู้ไท เพื่อสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่นบนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรม อำเภอลำปาง และอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์, และ 3) โครงการรูปแบบการฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านผู้ไท ในพื้นที่อำเภอลำปาง และอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์

ผลการศึกษา พบว่าบทบาทการหนุนเสริมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานวัฒนธรรมของคนผู้ไท พี่เลี้ยงมีบทบาทหนุนเสริมการพัฒนาโครงการวิจัยร่วมกับทีมโหนดในการแสวงหานักวิจัยโดยใช้ฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมาในพื้นที่ จัดเวทีประชาคม และเสวนากลุ่มย่อย พัฒนาโจทย์วิจัยที่เป็นปัญหาของชุมชนร่วมกับทีมวิจัยชาวบ้าน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างทีมพี่เลี้ยง ทีมวิจัยชาวบ้าน และชุมชน พร้อมสนับสนุนการเขียนโครงร่างงานวิจัยและจัดทำเอกสารนำเสนองานวิจัยเพื่อพิจารณา ไปพร้อมกับการพัฒนาศักยภาพทีมพี่เลี้ยงและนักวิจัย ทีมพี่เลี้ยงผู้ไท มี 3 คน ประกอบด้วย หัวหน้าโครงการ ผู้จัดการการเงินการบัญชีโครงการวิจัย และผู้จัดการข้อมูลงานวิจัยประสานทีมวิจัยชาวบ้าน เวลาลงพื้นที่ก็จะมีการประสานการทำงานลงพื้นที่ร่วมกัน โดยมีทีมโหนดช่วยหนุนเสริมทั้งการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ช่วงการดำเนินโครงการวิจัย จุดสำคัญคือการทำความเข้าใจร่วมในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันออกแบบการวิจัยแตกประเด็นย่อยตามวัตถุประสงค์สิ่งที่จะรวบรวมเก็บข้อมูล ทีมพี่เลี้ยงจะหนุนเสริมในเวทีวิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบและคืนข้อมูลสู่ชุมชน ทีมพี่เลี้ยงจะมีการเข้าร่วมกิจกรรมให้ข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งหนุนเสริมการทำรายงานความก้าวหน้าและเอกสารการเงิน ทีมพี่เลี้ยงต้องมีการกระตุ้นติดตามและประสานงานงานเพื่อให้โครงการวิจัยเป็นไปตามแผนงาน พร้อมทั้งสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในทีมวิจัยทั้ง 3 โครงการในการแก้ปัญหาการดำเนินงานวิจัย พร้อมทั้งกระตุ้นแก้ปัญหาในทีมวิจัยกรณีหัวหน้าโครงการไม่สามารถแก้ไขได้ กระตุ้นทีมวิจัยใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่เก็บมาในการวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อไปทดลองปฏิบัติ และช่วงการจัดทำรายงานการวิจัยทีมพี่เลี้ยงต้องลงพื้นที่ช่วยสนับสนุนการเขียนรายงานจัดระบบความคิดรูปแบบในการนำข้อมูลที่เก็บได้มาพิมพ์เป็น

รายงานไปพร้อมๆกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วม ปัญหาและอุปสรรคการหนุนเสริมโครงการวิจัย ได้แก่ 1) การพัฒนาโครงการวิจัยเป็นกระบวนการที่ยาก และต้องใช้เวลาในการพบปะพูดคุยผู้ที่เกี่ยวข้องเรียนรู้จากข้อมูล สร้างทั้งประเด็นและทีมไปพร้อมกัน ชุมชนต้องเสียสละมาร่วมกันคิดวิเคราะห์ และเขียนโครงร่างงานวิจัย 2) นักวิจัยชาวบ้านที่จะเข้าร่วมส่วนใหญ่มีปัญหาในการเขียนรายงานวิจัย 3) นักวิจัยขาดประสบการณ์จัดทำเอกสารการเงิน และบางครั้งก็แบ่งหน้าที่ทีมวิจัยไม่เหมาะสมที่จะมารับผิดชอบ ส่งผลให้การดำเนินโครงการไม่เป็นไปตามแผนงาน 4) หัวหน้าโครงการยังขาดทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในทีมวิจัย และ 5) ทีมวิจัยเวลาว่างไม่ตรงกัน ถ้าการสื่อสารแบ่งหน้าที่บทบาทในทีมวิจัยไม่ตรงงานวิจัยจะสำเร็จยาก ต้องมีทีมวิจัยแกนหลัก 3-4 คนที่ต้องพูดคุยกันประจำ ส่วนปัจจัยและเงื่อนไขการหนุนเสริมโครงการวิจัยมีดังนี้ 1) ทีมพี่เลี้ยงงานวิจัยทั้งในระดับจังหวัด และในพื้นที่ ต้องช่วยหนุนเสริมงานวิจัยตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดงานวิจัย พร้อมทั้งติดตามแนะนำให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ 2) หัวหน้าโครงการ มีความเข้าใจแผนปฏิบัติการ และมีทีมนักวิจัยแกนหลัก 3-4 คน ประชุมพบปะพูดคุยกันเป็นประจำ 3) การประชุมที่มีประสิทธิภาพ 4) การเรียนรู้เชิงปฏิบัติให้มีการสรุปทเรียนอย่างความสม่ำเสมอ 5) การเขียนรายงานการวิจัยที่ต้องอาศัยการเรียนรู้และมีทีมพี่เลี้ยงช่วยสนับสนุน 6) การจัดทำเอกสารการเงินโครงการวิจัย และ 7) การสร้างวิทยากรกระบวนการในทีมวิจัย สำหรับแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นบนฐานวัฒนธรรมผู้ไท พบว่า เริ่มจากการสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วม ศึกษาตนเอง รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทาง ปฏิบัติการ สรุปบทเรียน เรียนรู้ข้างนอก สร้างรูปแบบ เผยแพร่ โดยต้องสร้างทีม(ระเบิดจากข้างในโดยชาวบ้านผู้เผชิญปัญหา) สมาชิกที่มีเวลาร่วมเรียนรู้ เชื่อมร้อยคนในชุมชน พาทำพาทบทวนร่วมกันสร้างกระบวนการเรียนรู้ปฏิบัติจริงคิดแก้ปัญหาบนฐานข้อมูล บทสรุปในการสร้างกระบวนการที่สำคัญคือ มองเรามองเขา แล้วสร้าง อัตลักษณ์เราด้วยบริบทของเรา ส่วนบทเรียนองค์ความรู้การหนุนเสริมโครงการวิจัย ได้แก่ 1) ทีมวิจัยในพื้นที่ควรมีแกนหลักดูแลด้านเอกสารการเงิน 1 คน, ด้านกระบวนการวิจัยองค์ความรู้ 1 คนที่ทำงานประสานกัน โดยมีหัวหน้าโครงการเชื่อมทั้งแผนงานและแผนเงินขับเคลื่อนไปด้วยกัน โดยมีทักษะวิทยากรกระบวนการสร้างการเรียนรู้ในทีมวิจัย 2) ปัญหาในชุมชนมีหลากหลายต้องมีการวิเคราะห์ จัดลำดับความสำคัญ และร่วมเลือกประเด็นปัญหาที่สำคัญเพื่อเป็นกุญแจนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน 3) การสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ในทีมวิจัยมีส่วนสำคัญในการทำให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปตามแผน 4) ระหว่างการดำเนินงานวิจัย เชื่อมร้อยคนในชุมชน แสวงหานักวิจัยหน้าใหม่มาช่วยหนุนเสริมงานวิจัย เพื่อการไปสู่เป้าหมายการพัฒนาในอนาคต และ 5) การยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น ต้องมีการหนุนเสริมเริ่มจากประชาสังคมที่ร่วมกันวิเคราะห์ และตัดสินใจบนฐานข้อมูลใช้ประโยชน์จากข้อมูลสร้างความเข้าใจร่วมในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสู่การกำหนดแนวทางแก้ปัญหา พัฒนาชุมชนร่วมกัน จำเป็นต้องมีกลไกระบบและทีมบุคคลมาขับเคลื่อน วางแผน นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ และติดตามเรียนรู้ พร้อมทั้งปรับปรุงแผนงานพัฒนาต่อเนื่องต่อไป

แนวทางในการดำเนินงานต่อไป การหนุนเสริมให้เกิดกระบวนการการวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาผ่านงานวิจัย โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ ท้องถิ่นชุมชนจัดการตนเองผ่านกลไกการทำงานระดับอำเภอ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน และมีศูนย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นผู้ไท (ที่ไม่ใช่เฉพาะอาคารสถานที่) ช่วยส่งเสริมการจัดการความรู้ในชุมชน และเชื่อมประสานงานกับองค์กรภายนอกชุมชน ข้อเสนอแนะ ให้มีการศึกษาเชิงลึกในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐาน

วัฒนธรรมคนผู้ไทสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม พร้อมกับการศึกษากลไกการขับเคลื่อนชุมชนสู่เป้าหมายท้องถิ่นจัดการตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป